

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1988

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Ճիշդ տարի մը առաջ, այս օրերուն, Արցախի հայութիւնը ոտքի կ'ելլէր պաշտօնապէս յայտնելու մարդկային արժանապատուութեամբ եւ հայօրէ՛ն ապրելու իր կամքը: Նոյն միջոցին, Հայաստանի հայը իր ամբողջական համակամութիւնը կը յայտնէր Արցախի իր կրտսեր եղբոր արդարագոյն պահանջին: Հուսկ՝ ամբողջ սփիւռքահայութիւնը, ներառեալ Խորհրդահայ սփիւռքը, որպէս մէկ սիրտ, մէկ հոգի կ'արձագանգէր Արցախի հայութեան արդարութեան կոչին:

Փետրուար 20, 1988ին Ստեփանակերտի մէջ կ'առնուէր պատմական որոշում մը: Այդ օր, Խորհրդային Ատրպէյճանի իշխանութիւններուն ենթակայ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի ժողովրդական Երեսփոխաններու Մարզային Սովետը - Խորհրդարանը - գրեթէ միաձայնութեամբ որոշում կ'առնէր միանալու Հայաստանին, յենելով երկրին Սահմանադրութեան 70րդ յօդուածին ընձեռած ինքնորոշման տրամադրութեան: Արցախի ազատագրութեան ճամբուն վրայ, այդ անկիւնադարձային քայլը պիտի չմնար Խորհրդային Միութեան պատմութեան մէջ միակ աննախընթաց երեւոյթը: Յաջորդող օրերուն, մինչեւ 26 Փետրուար, Երեւանի պողոտաները, փողոցները եւ անցքերը պիտի յորդէին շուրջ մէկ միլիոն հայ ցուցարարներով, որոնք ամենէն օրինակելի եւ խաղաղ հաւաքներով իրենց զօրակցութիւնը պիտի յայտնէին Ստեփանակերտին: Քաղաքամայր Երեւանը կը դառնար ամբողջ հայութեան տրոփող առողջ սիրտը:

Այդ համաժողովրդական կամքին հարազատ արտայայտութիւնը դարձաւ Հայաստանի Խորհրդային Հանրապետութեան Գերագոյն Սովետի 15 Յուլիսի արտահերթ նստաշրջանին միաձայնութեամբ առնուած որոշումը՝ իւրացնելու Արցախի Խորհրդարանին միացման դիմումը: Առաջին անգամ ըլլալով Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը, իր օրէնսդիր ժողովով, պաշտօնապէս տէր կը կանգնէր հայկական պատմական իրաւունքի մը, ու ասիկա՝ առանց նկատի առնելու Մոսկուայի մերժողական որոշումը: Հայաստանի կուսակցապետ Սուրէն Յարութիւնեան Երեւանի որոշումը կը նկատէր «մեր ժողովուրդի կամքի ընտրութիւնը», յարելով «չենք կարող չունկնդրել դրա ձայնը»:

Արցախի հայութեան պահանջը մէկ օրէն միւսը յանկարծակի չծնաւ, ոչ ալ ան ստեղծուեցաւ Կորպաչովի փերեսթրոյքայի շրջանին: Ազգային այդ ցաւոտ հարցը այլազան եղանակներով բազմիցս արծարծուած էր խորհրդային նախորդ ղեկավարութիւններուն շրջանին, նոյնիսկ անփառունակ եւ ընչաքաղց Պրեժնեկի օրերուն, սակայն Ինքնավար Շրջանի վէրքերուն բալասան պահանջող բոլոր ժողովրդային հանրաքուէները եւ դիմումները իրենց դէմ գտած էին փակ դռներ եւ խուլ ականջներ: Պէտք պիտի ըլլար սպասել մինչեւ Կորպաչովեան վերակառուցում եւ հրապարակայնութիւն, որպէսզի անոնց ընձեռած թոյլատու պայմաններով վերջնական ձեւ ու մարմին առնէր արցախեան պահանջատիրութիւնը:

Այսօր, երկար նկարագրականը պիտի չընենք տարիէ մը ի վեր պատահած որքան սրտապնդիչ նոյնքան նաեւ տխրառիթ երեւոյթներուն: Անհրաժեշտ է, սակայն, ըսել, թէ մինչեւ այս տարուան Յունուար 12ը, երբ Մոսկուա տնօրինեց կառավարման յատուկ ձեւ Ինքնավար Շրջանին համար, Արցախի եւ Հայաստանի հայերուն քալած ճամբան քարքարոտ եւ փշոտ ճանապարհ մը դարձաւ, որմէ արիւնեցան անոնց ոտքերը յաճախ ընդվզեցուցիչ պայմաններու տակ: Անցեալ տարուան մէկ շաբաթ տեւող Փետրուարեան ցոյցերուն, որոնք իրենց ընթացքով, կազմակերպուածութեամբ, խորքով եւ ձեւով պատիւ պիտի բերէին երկրագունդիս ամենէն քաղաքակիրթ ճանչցուած ժողովուրդներուն, պատասխանուեցաւ Սումկայիթի հայերուն ջարդովը: Խորհրդային Միութեան մաս կազմող մէկ հանրապետութեան մէջ ապրող հայը յանկարծ գտնուեցաւ 1915ի Օսմանեան Թուրքիոյ մէջ տիրող ահաւոր կացութեան մէջ, եւ նոյնքան անպաշտպան՝ այս անգամ ազերի եթաղանին դէմ: Եւ դեռ անհաւատալիօրէն, Սումկայիթի 28 Փետրուարի սեւ շաբաթավերջին յաջորդեց, աւելի ուշ Կիրովապատի 24 Նոյեմբերի արիւնոտ Հինգշաբթիները եւ Խոճալուի սպանութիւնները:

Միւս կողմէ, հակառակ այն իրողութեան, որ Մոսկուա ճանչցած եւ հրապարակած էր, որ «տարիներու ընթացքին անարդարութիւններ կուտակուած էին Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին մէջ», շարունակեց «սահմանադրական» եւ գործնական արգելքներ դնել Արցախի գոյավիճակի որեւէ կարգի փոփոխութիւններուն դէմ, քուէարկելով բարենորոգումներու ծրագիր մը, որ գործնականին մէջ ապարդիւն մնաց Խորհրդային Միութեան դիւանակալական պայմաններուն, Պաքուի խափանարարական քայլերուն եւ Արցախի ժողովուրդին արդար եւ տարիներու փորձառութեանն ընդ վերապահութիւններուն առջեւ:

Խորհրդային կեդրոնական մամուլն ալ, իր կողմէ, ոչ միայն չդիւրացուց խնդրին լուծումը ճշգրիտ, իրապաշտ եւ արդար տեղեկութիւններ հրատարակելով, այլ իր կողմնակալ, խեղաթիւրեալ եւ ժողովուրդի մը արժանապատուութիւնը խոցող գրութիւններով

ծառայեց միայն իւր թափելու չիկացած զգացումներու վրայ: Այսօր, երբ Հայաստանի մէջ կը փորձուի յանցագործներ գտնել, զանոնք կարգն ու կանոնը խափանող գործունէութեամբ ամբաստանելու համար, կ'արժէ հարց տալ թէ որո՞նք էին այն պատասխանատուները, որոնք «ծայրայեղ» արարքներու եւ յայտարարութիւններու մղեցին յուսախար եւ երբեմն կողմնակորոյս հայ երիտասարդները: Շրջաններ եղան, ուր հայ ժողովուրդը ինքն իր բախտին ձգուած ըլլալու տխուր յուսահատութիւնը ապրեցաւ: Հոս տեղին է անդրադառնալ կարեւոր այլ իրողութեան մը:

Խորհրդային Կեդրոնական կառավարութիւնը, ինչպէս վերը ըսինք, այս տարուան 12 Յունուարին վերջապէս առաւ Արցախի գոյավիճակին նկատմամբ հիմնական որոշում մը, Ինքնավար շրջանը անջատելով Պաքուէն եւ գայն վարչականօրէն ուղղակի կապելով Մոսկուայի - Արցախի հարցին ամբողջական լուծման առաջնորդող հանգրուան մը՝ որուն համար բոլոր հայերը համաձայն էին երկար ժամանակէ ի վեր: Որոշումը առնուեցաւ, ինչպէս պաշտօնական հաղորդագրութեան մէջ ըսուած է, նկատի առնելով, «Շրջանին մէջ իրադրութեան կայունացումը» եւ «ազգամիջեան յարաբերութիւններու շարունակուող լարուածութիւնը վերացնելու» համար: Մոսկուա եթէ նոյն լուծումը ուզէր տալ անցեալ Մարտին կամ Յուլիսին, փոխանակ այդ թուականներուն յաջորդական «նիւթ»-ներով մերժելու նոյնիսկ վարչական փոփոխութեան կարելիութիւնը՝ հայութեան, «չըջանի իրադրութեան», Արցախի եւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան խնայած կ'ըլլար մարդկային եւ բարոյական վարկի, ինչպէս նաեւ՝ տնտեսութեան հսկայ կորուստ մը: Իսկ ազերի ջարդարարներն ալ զսպուած պիտի ըլլային իրենց ախորժակին մէջ: Ու մեծ յաղթանակ մը տարած պիտի ըլլար փերեսթրոյքան: Սակայն, հակառակ հրապարակայնութեան եւ վերակառուցումի իր ծրագրին, Խորհրդային Ղեկավարութիւնը չկրցաւ առաջին օրէն ճշգրիտ գնահատումը կատարել Արցախի հարցին, որ հայութեան համար ոչ հողային կցումի, ոչ ազգայնականութեան եւ ոչ ալ «հակահետեր-նացիոնալիզմ»ի խնդիր էր, այլ պարզապէս մարդկային իրաւունքներու եւ մահուկենաց հարց մը: Այլապէս «Լեռնային Ղարաբաղ»ի խնդիրը չէր կրնար իր շուրջ համախմբել ու գինուորագրել աշխարհի եթէ միլիոն հայութիւնը, որ պատրաստ էր դեռ շատ աւելի զոհողութիւններու մինչեւ արդարութեան վերահաստատումը: Արցախի հարցը - եւ անոր յառաջացուցած հակահայ նախճիրը - ծառայեց միաձուլելու նախ Արցախի եւ Հայաստանի հայերը, զանոնք մղելով իրենց տասնամեակներով ազգային վիրաւորուած արժանապատուութեան պաշտպանութեան Անոնք նաեւ ծառայեցին Ատրպէյճանի բազմահազար հայերու թմբիրի մէջ գտնուող կամ բթացած ազգային զգացումին վերագարթնումին: Արցախի պահանջատիրութիւնը կուանեց համազգային պայքարի կամքը եւ զօրացուց մէկ ժողովուրդը, մէկ հայրենիք, մէկ ապագայ ունենալու գիտակցութիւնը:

Ղարաբաղեան թղթածրարը անշուշտ միշտ բաց կը մնայ, սակայն ոչ նախկին ահազանգային բնոյթով: Արցախ պիտի վայելէ տնտեսական ինքնավարութիւն մը ինչպէս նաեւ բոլոր ազատութիւնները՝ Հայաստանի եւ այլ հանրապետութիւններու հետ ամէն կարգի յարաբերութիւններ մշակելու: Ու մենք կը հաւատանք, որ Շրջանին համար ստեղծուած «կառավարման յատուկ ձեւը» ժամանակաւոր բնոյթ մը ունի: Կ'ուզենք հոս մէջբերել ռուս պատմագէտ Մետուքեի յայտարարութիւնը, զոր ան անցեալ տարի, Արցախի կացութեան ամենէն չփոթ մէկ պահուն կատարած էր ամերիկեան «Ֆայնէնչըլ Թայմզ»ի թղթակիցին - «Ղարաբաղի սահմանային հարցը անմիջապէս չի լուծուիր: Երկու երեք տարիներու բարենորոգումներու շրջան մը անհրաժեշտ է, որու ընթացքին Հայաստանի հետ կապերու սերտացում կը ստեղծուի: Ապա՝ Ղարաբաղ Հայաստանին կը միանայ»:

Ազգային եւ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան այս
(Շար.ը տեսնել Յրդ էջ)

BAIKAR ARMENIAN WEEKLY
ISSN 0741-8396
An A.D.L. Publication
ՊԱՅՔԱՐ ԵՒ ԱՌԱՌԱԹԵՐԹ
Պաշտօնաթերթ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան
Ամերիկայի Արեւելեան Երջանակի
Published weekly except two weeks in July by:
Baikar Association, Inc.
468 Mount Auburn Street, P.O.Box 302, Watertown, MA 02172
Telephone: (617) 924-4420
Telex (TLX): 928436 (BAIKAR/MIRROR) • FAX (617) 924-3860
Editor: **KRIKOR KEUSSEYAN**
Subscription Rate: \$50 per year
Advertising: \$5.00 per column inch
Second Class Postage paid at Boston, MA
POSTMASTER: Send address changes to **Baikar Armenian Weekly**,
P.O.Box 302, Watertown, MA 02172

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

(Շար. 2րդ էջէն)

յաջողութիւնը կարելի դարձաւ նախ շնորհիւ Արցախի հերոսական ժողովուրդին, անոր աներեր կամքին, ամէն զոհողութիւններու պատրաստ իր վճռակամութեան եւ – պէտք է ընդգծել – ցոյց տուած քաղաքական անսպասելի հասունութեան, որուն գլխաւոր ներկայացուցիչը եղաւ շրջանին կուսակցապետը՝ Հենրիկ Պօղոսեան, որ այժմ կը վճարէ իր յաջողութեան գինը՝ «հանգստեան» կոչուելով: Արժանաւոր «հանգստեան թոշակաւոր»...:

Արցախի դատին 12 Յունուարի յաջող ելքը կարելի դարձաւ նաեւ ի գին Հայաստանի ժողովուրդին տարուան մը զոհողութեան եւ մաքառումին. ժողովուրդին եւ ղեկավարութեան, – պետական ղէմքեր, երեսփոխաններ եւ ուրիշ ներկայացուցիչներ, որոնք կոչուեցան Ղարաբաղի Կոմիտէի անդամներ: Մէկը միւսով է որ,

զօրացաւ, որքան ալ շրջան մը հանրապետութիւնը պարզեց անդեկավարելի իրադրութեան մը ջլատիչ պատկերը: Թէ Ղարաբաղի Կոմիտէի տղոց մօտ մերթ պակսեցաւ քաղաքական որոշ հասունութիւնը, իսկ անոնցմէ ուրիշներ դրսեւորեցին ամսոսալի մտայնութիւններ եւ կատարեցին իսկապէս անպատասխանատու եւ անհեռատես յայտարարութիւններ՝ այդ ծանօթ է ամէնուն: Այսուհանդերձ անոնք ոչ մէկ ձեւով այսօր պէտք է արժանանան բանտային հաւաքաքան պատիժի: Հիմա, երբ Արցախի հարցը իր ժամանակաւոր լուծումը գտած է, եւ միւս կողմէ՝ երկրաշարժէն վիրաւոր Հայաստան կը դարձանէ իր վէրքերը, ժամանակն է որ Հայաստանի ժողովուրդին բոլոր զաւակները միանան եւ ներդաշնակ գործակցութեամբ իրենց ճիգերը լարեն ի նպաստ հայրենիքի հիմնական վերաշինութեան:

Եւ Հայաստան այսօր, աւելի քան երբեք, պէտքը ունի զօրաւոր, հաստատ հիմերու վրայ եւ ազգային առողջ քննադատութեամբ իրագործուած վերակառուցումի: